

Kriminalinė viktimizacija ir rizikos kaimynystė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonuose

ILONA TAMUTIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, S. Daukanto g. 28–201, LT-44246 Kaunas

El. paštas: i.tamutiene@pmdf.vdu.lt

Remiantis kiekybinės apklausos, atliktos vykdant projektą „Socialinė atskirtis Lietuvos didmiesčiuose: erdvinės segregacijos ir poliarizacijos formos“, kurį vykdė Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras, o finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Mokslininkų grupių projektų programą (reg. Nr. MIP-11306), rezultatais, straipsnyje analizuojami Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestų skirtingo tipo mikrorajonų respondentų viktimizacijos rodikliai, jų sąsajos su rizikos kaimynyste bei jai įtakos turinčiais veiksniais. Rajonų atrankos metodu buvo apklausta 1 890 respondentų iš centro, senojo darbininkiško, sovietinių daugiabučių ir priemiesčio tipo mikrorajonų.

Skirtingo tipo mikrorajonų viktimologinei ir rizikos kaimynystės veiksnių analizei buvo panaudoti erdvinio (teritorinio) skerspjūvio bei gynybinių / negynybinių erdvių modeliai. Rizikos kaimynystė analizuota pagal socialinės betvarkės teorinį modelį, apimantį nusikalstamumo, triukšmo, prievartos kaimynystėje, šiuokšlinimo, viešo ir privataus turto gadinimo veiksniais. Atlikta kiekybinė duomenų analizė leidžia teigti, kad, priešingai nei priemiesčio mikrorajonas, sovietinių daugiabučių ir senasis darbininkiškas mikrorajonai pasižymi didele viktimizacijos patirtimi, nesaugia kaimynyste bei didesnės rizikos kaimynystę lemiančiais veiksniais.

Raktažodžiai: nusikalstamumas, viktimizacija, miesto mikrorajonai, rizikos kaimynystės indeksas

ĮVADAS

Nusikaltimai vyksta tam tikrose vietose ir tam tikru laiku. Įrodyta, kad nusikaltimų baimė yra didesnė tamsiu paros metu, žmonės labiau bijo teritorijų, kurios patrauklios nusikaltėliams, nes jose įvyksta daugiau nusikaltimų (Nakaya, Yano 2010; Chang 2011). Koks tam tikrų vietų socialinių ir fizinių charakteristikų poveikis vykstantiems nusikalstamumo procesams, nusikaltimų baimei? O. Newmanas (1973) teigė, kad kai kurios gyvenamosios erdvės labiau siejasi su kriminaliniu elgesiu. Erdvės, kurios yra izoliuotos nuo natūralios gyventojų priežiūros (pavyzdžiui, holai, laiptinės), tampa prieinamos prašaliečiams. Jis teigė, kad daugiaaukščiai pastatai su liftais ir rakinamais koridoriais yra nesaugūs, jų gyventojai disponuoja žemomis ir vidutinėmis pajamomis, o „gynybinių erdvių“ gyventojai jaučia atsakomybę už savo privačią teritoriją. Remiantis O. Newmano teorine prieiga galima būtų teigti, kad tam tikro tipo gyvenamųjų mikrorajonų aplinka generuoja saugų arba nesaugų elgesį. E. R. Groffas, D. Weisburdas ir S. M. Yangas (2010) nustatė, kad nusikalstamumui būdingas erdvinis išsidėstymas. Po 16 metų trukusio tyrimo šie tyrėjai priėjo išvadą, kad miestuose egzistuoja „karšti“ taškai, kuriuose nusikalstamumas didžiausias ar net chroniškas, ir atvirkščiai – egzistuoja saugios vietos. Gatvės, kuriose vyksta nusikaltimai, nebūtinai susijusios viena su kita, pasitaikė atvejų, kai greta „karštų“ taškų buvo ir kri-

minogeniška neutralių zonų. Taigi, remiantis E. R. Groffo, D. Weisburdo ir S. M. Yango (2010) tyrimais, galima įžvelgti, kad nusikalstamumas veši tiek nuosavų namų, tiek daugiabučių rajonų erdvėse, pasižyminciose individualiu kriminogeninių erdvių išsidėstymu. Kadangi minėtų autorių tyrimas rėmėsi nusikalstamumo statistikos geografiniu fiksavimu, jame neanalizuotos socialinės priežastys. D. Weisburdas ir L. Mazerolle'as (2000) nustatė, kad tos vietos, kuriose vartojami narkotikai ar jais prekiaujama, pasižymi aukštesniu nusikalstamumo lygiu. Įrodyta alkoholio įsigijimo taškų tankumo, alkoholio vartojimo įtaka nusikalstamumui (Coleman, Tombs, Whyte 2005). Nustatyta, kad nesaugumo ir rizikos tapti nusikaltimo auka jausmus sukelia tam tikrose vietose vykstantys nusikaltimai ir tvyranti socialinė betvarkė: agresyvios paauglių ir jaunimo grupelės, viešo ir privataus turto gadinimas, triukšmas, šiuokšlinimas ir pan. (Wilson and Kelling 1982; Skogan 1990; Kelling, Coles 1997; Doran, Lees 2005). Tyrimai patvirtina, kad ten, kur yra daugiau socialinės betvarkės, veši ir sunkūs nusikaltimai (Skogan 1990).

Lietuvos mokslininkai daug dėmesio skyrė kultūriniais, socialiniams, ekonominiams nusikalstamumo priežasčių veiksniams (Acus, Kraniauskas 2012; Acus 2011; Eismontaitė, Beconytė 2011; Pocienė 2011). A. Dobrynino ir V. Gaidžio (2004) tyrimas atskleidė, kad teritoriniu aspektu labiausiai nusikaltimo aukomis rizikuoja tapti didžiųjų miestų (be Vilniaus) gyventojai – 37 % respondentų nurodė didelę riziką tapti nusikaltimo auka, o smulkesniu (nei miestas) erdvinio-teritoriniu lygmeniu duomenys nebuvo analizuoti. Todėl šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonus viktimologiniu aspektu bei įvertinti rizikos kaimynystę ir ją lemiančius veiksniai.

TYRIMO METODAS

Kiekybinę gyventojų apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų agentūra „Factus“. Anketa apėmė gyvenamosios vietos ir jos sąlygų, kaimynystės, darbo ir užimtumo, viešosios tvarkos, saugumo ir socialinius-demografinius kintamuosius. Imtis sudaryta remiantis rajonų atranka (angl. *area sampling*). Svarbiausias atrankos elementas buvo geografinė apibrėžtis. Miestų seniūnijos ir mikrorajonai buvo suskirstyti į miesto zonų tipus: senoji miesto dalis, senoji darbinikiška miesto dalis ir priemiesčio zona. Toks skirstymas sociologiniuose miestų tyrimuose yra tapęs tradicija nuo 1920–1930 m. (Wilson 2000). Kadangi tyrimo objektas – posovietinis miestas, buvo įtraukti sovietinės statybos daugiabučių mikrorajonai ir kaimynystė. Su urbanistais, savivaldybių darbuotojais buvo diskutuojama, kurie Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos mikrorajonai taikliausiai atitinka išskirtus keturis skirtingus tipus. Pirmoje lentelėje pateikti mikrorajonai, kuriuose buvo vykdyta apklausa. Išskirtuose mikrorajonuose respondentai buvo atrinkti pagal amžių ir lytį. Siekiant užtikrinti didesnę geografinę sklaidą klasterio viduje, taikyta svarbi atrankos taisyklė: iš vieno namo galima apklausti ne daugiau kaip 5 respondentus. Anketinė apklausa vykdyta tiesioginiu interviu (angl. *Face-to-face*). Bendra keturių geografinių klasterių imtis – 1 890: Vilniuje apklausta 617, Kaune – 633, Klaipėdoje – 640 respondentų (2 lentelė).

Statistikos analizė atlikta naudojant statistinių skaičiavimų programą SPSS (17 versija). Skirtumai tarp miestų ir skirtingo tipo mikrorajonų įvertinti remiantis *chi* kvadratu ir nepriklausomų imčių vidurkių palyginimo testu. Reikšmingumo lygmuo – 0,05. Ryšiai tarp priklausomo kintamojo (rizikos kaimynystės) ir nepriklausomų kintamųjų įvertinti Pearson ir Spearman *rho* koreliacijos koeficientais.

Dauguma apklaustų respondentų buvo nuo 18 iki 75 metų, seniausių miesto gyventojų (75–96 m.) nėra daug, ypač priemiesčiuose (2 lentelė), todėl, vertinant riziką tapti nusikaltimo auka, viktimizaciją ir kitus rodiklius, reikia turėti omenyje, kad šis rodiklis nereprezentuoja pensinio amžiaus asmenų.

1 lentelė. Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonai, kuriuose vykdyta apklausa

Mikrorajono tipas	Vilnius	Kaunas	Klaipėda
Centro mikrorajonas	Senamiesčio seniūnija, Naujamiesčio seniūnija	Centro seniūnija: Senamiestis ir Naujamiestis	Senamiesčio, Naujamiesčio, Rotušės, Lietuvininkų mikrorajonai
Senasis darbininkiškas mikrorajonas	Naujininkų seniūnija	Vilijampolės seniūnija: Vilijampolė ir Panerys	Žvejybos uosto, Vėtrungės, Baltijos mikrorajonai
Sovietinis daugiabučių mikrorajonas	Žirmūnų seniūnija	Dainavos seniūnija	Pempininkų, Neringos, Debreceno, Eglės, Žardininkų mikrorajonai
Priemiesčio mikrorajonas	Riešės seniūnija: Didžioji Riešė, Avižienių seniūnija: Avižieniai ir Bendoriai, Pašilaičių seniūnija: Tarandė, Zujūnų seniūnija: Zujūnai ir Antežeriai	Eigulių seniūnija: Kleboniškis, Šilainių seniūnija: Vytėnai, Domeikavos seniūnija: Domeikava ir Saliai, Eigulių seniūnija: Karmėlava, Naujasodis	Kalotės, Medelyno, Miško dvaro, Labrenčiškių mikrorajonai

2 lentelė. Respondentų paskirstymas pagal amžių

Amžiaus intervalas	Centro mikrorajonas	Senasis darbininkiškas mikrorajonas	Sovietinių daugiabučių mikrorajonas	Priemiesčio mikrorajonas
	Iš viso			
18–34 m.	43,3 %	41,9 %	43,9 %	38,1 %
35–54 m.	31,9 %	31,3 %	29,4 %	48,2 %
55–74 m.	21,5 %	18,5%	23,4 %	13,1 %
75–96 m.	3,3 %	8,2 %	3,3 %	0,7 %
N	492 (100 %)	453 (100 %)	483 (100 %)	444 (100 %)
	Vilnius			
18–34 m.	42,2 %	37,9 %	42,0 %	53,4 %
35–54 m.	32,3 %	26,1 %	26,7 %	36,5 %
55–74 m.	23,0 %	22,2 %	26,7 %	10,1 %
75–96 m.	2,5 %	13,7 %	4,7 %	0 %
N	161 (100 %)	153 (100 %)	150 (100 %)	148 (100 %)
	Kaunas			
18–34 m.	51,6 %	49,3 %	61,3 %	38,8 %
35–54 m.	27,5 %	25,3 %	21,3 %	44,2 %
55–74 m.	15,9 %	16,0 %	14,0 %	16,3 %
75–96 m.	4,9 %	9,3 %	3,3 %	0,7 %
N	182 (100 %)	150 (100 %)	150 (100 %)	147 (100 %)
	Klaipėda			
18–34 m.	34,2 %	38,7 %	31,1 %	22,1 %
35–54 m.	36,9 %	42,7 %	38,3 %	63,8 %
55–74 m.	26,8 %	17,3 %	28,4 %	12,8 %
75–96 m.	2,0 %	1,3 %	2,2 %	1,3 %
N	149 (100 %)	150 (100 %)	183 (100%)	149 (100 %)

VIKTIMIZACIJOS RODIKLIAI SKIRTINGO TIPO MIKORAJONUOSE

Analizuojant realią nusikaltimų patirtį, respondentų buvo paprašyta atsakyti į klausimą, ar jiems bei jų šeimos nariams ir draugams teko būti nusikaltimo auka respondento gyvenamajame mikrorajone. Atsakymų variantai buvo du: taip arba ne. Trečioje lentelėje pateikiami atskirai respondento ir jo šeimos narių, draugų bei pažįstamų grupių pagal miestus ir mikrorajono tipus viktimizacinės patirties rezultatai.

Taikant *chi* kvadrato kriterijų nustatyta, kad respondento, kaip nusikaltimo aukos, patirtis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp miestų ir tarp mikrorajonų tipų ($p = 0,00$). Nustatyta, kad nusikaltimo aukomis yra buvę daugiau respondentų Kaune (170) nei Vilniuje (102) ir Klaipėdoje (115).

Rezultatų analizė pagal skirtingo tipo mikrorajonų gyventojų viktimizacinę patirtį atskleidė, jog Vilniuje ir Klaipėdoje didžiausia respondento asmeninė bei jo šeimos narių, draugų ir pažįstamų viktimizacinė patirtis yra sovietinių daugiabučių mikrorajone, nuo jo nedaug atsilieka ir senasis darbininkiškas mikrorajonas. Kauno mieste daugiausia nusikaltimo aukomis buvo sovietinių daugiabučių mikrorajono respondentai, labai buvo panašus ir centro mikrorajono respondentų viktimizacijos rodiklis. Du kartus mažesnis asmeninės nusikaltimo aukos rodiklis buvo senajame darbininkiškame mikrorajone. Žvelgiant į respondento šeimos narių, draugų ir pažįstamų viktimizacinę patirtį, Kaune išlieka tos pačios tendencijos, kaip ir asmeninės viktimizacinės patirties atveju. Žvelgiant į skirtingo tipo mikrorajonų suminius rodiklius, rodančius respondento asmeninę ir šeimos narių, draugų bei pažįstamų viktimizacinę patirtį, nustatyta, kad aukščiausiais rodikliais pasižymi sovietinių daugiabučių mikrorajonas, mažiausiais – priemiestis (3 lentelė).

3 lentelė. Respondentas, jo šeimos nariai, draugai ir pažįstami buvo nusikaltimo aukomis jo gyvenamajame mikrorajone

Miestas	Centro mikrorajonas % (N)	Senasis darbininkiškas mikrorajonas % (N)	Sovietinių daugiabučių mikrorajonas % (N)	Priemiesčio mikrorajonas % (N)	p
Respondento viktimizacinė patirtis					
Vilnius	17,6 % (18)	32,4 % (33)	35,3 % (36)	14,7 % (15)	0,001
Kaunas	30,6 % (52)	12,9 % (22)	31,2 % (53)	25,3 % (43)	0,001
Klaipėda	29,6 % (34)	31,3 % (36)	27,8 % (32)	11,3 % (13)	0,001
Iš viso	26,9 % (104)	23,5 % (91)	31,3 % (121)	18,3 % (71)	0,000
Respondento šeimos narių, draugų ir pažįstamų viktimizacinė patirtis					
Vilnius	22,3 % (37)	30,1 % (50)	29,5 % (49)	18,1 % (30)	0,021
Kaunas	30,2 % (75)	15,3 % (38)	29,8 % (74)	24,6 % (61)	0,001
Klaipėda	21,8 % (47)	28,2 % (61)	29,2 % (63)	20,8 % (45)	0,187
Iš viso	25,2 % (159)	23,7 % (149)	29,5 % (186)	21,6 % (136)	0,077

Nusikaltimo aukomis buvusių respondentų buvo paprašyta atsakyti į klausimą, ar jie apie tai pranešė policijai. Tik kas antras respondentas kreipėsi į policiją (54,1 %, $p > 0,05$, $N = 442$); statistiškai reikšmingų skirtumų pagal mikrorajono tipą (53,1 %, $p > 0,05$, $N = 407$) nenustatyta.

Respondentų, asmeniškai tapusių nusikaltimo aukomis, paprašyta nurodyti, kokį nusikaltimą teko patirti. Ketvirtoje lentelėje pateikti rezultatai leidžia teigti, kad vyrauja turtingiausi nusikaltimai, nors senajame darbininkiškame mikrorajone ir priemiestyje antras pagal

4 lentelė. Respondentų viktimizacinė patirtis pagal mikrorajoną ir nusikaltimo tipą

Nusikaltimo tipas	Centro mikrorajonas % (N)	Senasis darbininkiškas mikrorajonas % (N)	Sovietinių daugiabučių mikrorajonas % (N)	Priemiesčio mikrorajonas % (N)
1. Apiplėšimas ir užpuolimas viešojoje vietoje	47,8 % (54)	50,5 % (46)	51,2 % (62)	39,1 % (25)
2. Smulki vagystė	41,1 % (46)	40,2 % (35)	30,6 % (37)	49,2 % (30)
3. Automobilio vagystė ar vagystė iš automobilio	33,6 % (38)	27,8 % (25)	23,8 % (29)	40,6 % (26)
4. Priekabiavimas viešojoje vietoje	33,6 % (37)	47,8 % (43)	35,5 % (43)	26,8 % (15)
5. Įsilaužimas į namus ar namų apiplėšimas	13,5 % (15)	15,9 % (14)	17,9 % (22)	27,9 % (17)
6. Vandalizmo aktas	10,9 % (12)	16,9 % (15)	8,3 % (10)	17,5 % (10)
7. „Sunkus“ nusikaltimas (sunkus kūno sužalojimas, masinės riaušės ir kt.)	5,5 % (6)	11,1 % (10)	3,4 % (4)	10,5 % (6)
P > 0,05				

dažnumą buvo priekabiavimas viešojoje vietoje. Tarp įvykdytų nusikaltimų prieš respondentes priemiesčio gyventojai, palyginti su kitų tipų mikrorajonų gyventojais, dažniau buvo vagysčių, įsilaužimo į namus ir vandalizmo aktų aukos.

RIZIKOS KAIMYNYSTĖS VEIKSNIAI SKIRTINGO TIPO MIKORAJONUOSE

Skirtingo tipo mikrorajonų respondentų subjektyvus saugumo, rizikos tapti nusikaltimų auka vertinimas gali būti sugretinamas su tam tikrais jų kaimynystėje vykstančiais disfunkciniais procesais, kitaip tariant, socialine betvarke, pvz., prievarta kaimynystėje, šiuokšlinimas, triukšmas ir pan. Tyrime išskirta 10 kintamųjų, kurie buvo agreguoti į vieną rizikos kaimynystės kintamąjį (toliau – rizikos kaimynystės indeksas (RKI)). RKI apima šiuos kintamuosius: tėvų smurtavimą prieš vaikus; vyrų smurtavimą prieš savo žmonas; vagystes; privatus ir viešojo turto gadinimą; priekabiavimą prie kitų žmonių; muštynes ir smurto atvejus; triukšmingus kaimynus; vandalizmą ir šiuokšlinimą; neprižiūrimas ir pavojingas vietas.

RKI *Cronbach Alpha* rodiklis – 0,924. RKI turi normalųjį paskirstymą, vidurkis = 29,3714 (Sd = 8,041), minimali reikšmė – 13,00, maksimali – 52,00. Kuo rezultatas aukštesnis, tuo intensyvesnė rizikos kaimynystė.

Išanalizavus RKI vidurkius, nustatyti statistškai reikšmingi skirtumai tiek tarp miestų, tiek tarp skirtingo tipo mikrorajonų miestuose ($p = 0,000$) (5 lentelė). Kaune šis rodiklis yra didžiausias ($M = 30,635$, $Sd = 6,964$), o Vilniuje ($M = 6,964$, $Sd = 7,9669$) – mažiausias. Tačiau atlikus RKI analizę pagal skirtingo tipo mikrorajonus nustatyta, kad Vilniaus senajame darbininkiškame mikrorajone RKI yra didžiausias ($M = 34,500$, $Sd = 8,012$), o priemiestyje – mažiausias ($M = 22,583$, $Sd = 5,910$). Didžiausia RKI reikšmė Kaune – senajame darbininkiškame mikrorajone. Įdomu tai, kad Kauno senojo darbininkiško mikrorajono respondentai nurodė mažiausią viktimizacinę patirtį (4 lentelė). Klaipėdoje sovietinių daugiabučių ir centro mikrorajonų RKI yra didžiausias (reikšmės mažai nutolusios viena nuo kitos). Visų trijų miestų priemiesčio mikrorajonai pasižymi mažiausiu RKI (5 lentelė).

Apskaičiavus Pearson koreliaciją nustatyta, kad RKI ir respondento rizikos tapti nusikaltimo auka vertinimo kintamasis priklauso vienas nuo kito ($r = 0,566$; $p = 0,01$). Galima teigti, kad

5 lentelė. RKI vidurkiai Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonuose

Miestas	Visi mikrorajonų tipai		I tipas (miesto centras)		II tipas (senoji darbininkiška miesto dalis)		III tipas (sovietinių daugiabučių mikrorajonai)		IV tipas (miesto priemiesčio zona)	
	M	Sd	M	Sd	M	Sd	M	Sd	M	Sd
Vilnius	26,416	7,9669	28,051	8,082	34,500	8,012	24,647	5,382	22,583	5,910
Kaunas	30,635	6,964	30,455	8,552	31,470	6,705	30,979	6,707	27,917	5,250
Klaipėda	29,868	8,247	32,185	6,564	31,385	7,558	32,852	8,221	24,500	8,247
Iš viso	28,912	7,891	29,980	7,971	32,158	7,267	29,454	7,481	24,220	6,628
P = 0,001										

didėjant RKI, didėja ir respondento rizikos kaimynystės suvokimas ir vertinimas. Nustatyta koreliacija tarp RKI ir respondento viktimizacinės patirties. Spearman *rho* koreliacijos koeficientas rodo, kad ten, kur RKI yra didesnis, didėja ir respondento viktimizacinė patirtis ($r = 0,210$; $p = 0,01$). RKI taip pat koreliuoja su respondento saugumu vaikščioti vakarais ($0,296$, $p = 0,01$), o tai rodo, kad, esant didesniai RKI, didėja ir nesaugumas vaikščioti vakarais.

Kadangi RKI apima nusikaltimų ir kito disfunkcinio elgesio kintamuosius, buvo analizuota, kokį ryšį jis turi su alkoholio prieinamumu ir viešu vartojimu. Nustatyta, kad viešas alkoholio vartojimas prie apleistų pastatų ($r = 0,485$), parduotuvių ($r = 0,439$) ir parkuose ($r = 0,358$) koreliuoja su RKI. Tai reiškia, kad kuo dažniau alkoholis vartojamas viešai, tuo RKI intensyvėja, t. y. daugėja prievartos ir disfunkcinio elgesio. Alkoholio prieinamumas taip pat koreliuoja su RKI. Respondentų buvo klausama, kiek jie žino alkoholio įsigijimo vietų pusės kilometro spinduliu nuo savo namų. Šio kintamojo ir RKI koreliacijos koeficientas ($r = 0,328$) rodo, kad, daugėjant alkoholio įsigijimo taškų, rizikos kaimynystė intensyvėja. Išanalizavus alkoholio vartojimo vietų tankį (suskaiciavus alkoholio vartojimo vietas prie parduotuvių, apleistų pastatų ir parkuose), nustatyta, kad Vilniuje senajame darbininkiškame ($M = 6,8$; $Sd = 0,787$) ir sovietinių daugiabučių ($M = 6,8$; $Sd = 1,789$) mikrorajonuose tokių vietų vidurkis didžiausias, Kaune – centre ($M = 11,2500$; $Sd = 3,403$), Klaipėdoje – senajame darbininkiškame mikrorajone ($M = 10,50$; $Sd = 3,536$). Dar didesnis RKI ir alkoholio prieinamumo po 22 val. koreliacijos koeficientas ($r = 0,435$), kuris rodo, kad esant galimybei įsigyti išsinešamo alkoholio po 22 val., RKI didėja.

REZULTATŲ APTARIMAS

Šio tyrimo rezultatai atskleidė respondentų viktimizacinės patirties įvairovę priklausomai nuo skirtingo mikrorajono tipo. Respondentų asmeninė bei jų šeimos narių, draugų ir pažįstamų viktimizacinė patirtis (buvo nusikaltimo auka) yra ryškiausia sovietinių daugiabučių mikrorajone. Senasis darbininkiškas mikrorajonas Kaune pasižymėjo kur kas mažesniu respondentų ir jų šeimos narių, draugų ir pažįstamų, buvusių nusikaltimo aukomis, skaičiumi. Tad reikėtų tirti, kas būdinga Kauno centro mikrorajonui, kuriame viktimizacinė patirtis didžiausia, bei senajam darbininkiškam mikrorajonui. Viena vertus, kaip senaisiais darbininkiškais buvo pasirinkti Vilijampolės ir Panerio mikrorajonai, kuriuose vyrauja senos statybos tankiai užstatyti nuosavi namai. Remiantis O. Newmanu (1973), būtent tokios erdvės yra „gynybinės“, pasižyminčios priežiūra ir suvokta privačia teritorija. Jų gyventojai jaučia atsakomybę už savo privačią teritoriją, todėl nusikalstamumas viešosiose erdvėse čia kur kas mažesnis. Tiesa, čia neištrauktas nusikalstamumas privačioje erdvėje.

Nustatyta, kad didžiausias RKI yra senajame darbininkiškame mikrorajone (Klaipėdoje – sovietinių daugiabučių), mažiausias – priemiestyje. Kas lemia tokį geografinį pasiskirstymą? Iš dalies tai paaiškina veiksniai, turintys įtakos rizikos kaimynystės kintamajam. Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį, kad RKI, kaip prievartinio, disfunkcinio elgesio išraiška, koreliuoja su respondentų suvokiama rizika artimoje kaimynystėje tapti nusikaltimo auka. Ten, kur RKI mažiausias, menkai vertinama ir rizika artimoje kaimynystėje tapti nusikaltimo auka. Su RKI koreliuojančių veiksnių rodikliai taip pat mažiausi priemiestyje – tokiu atveju priemiestis gali būti apibūdinamas kaip „gynybinė“ erdvė (Newman 1973). Deja, centro, senojo darbininkiško ir sovietinių daugiabučių mikrorajonų negalima įvardyti „gynybinėmis“ erdvėmis. Vilniuje ir Kaune didžiausiu RKI pasižymi senasis darbininkiškas, o Klaipėdoje – sovietinių daugiabučių mikrorajonas. Vilniaus ir Klaipėdos atvejais alkoholio prieinamumo ir viešo jo vartojimo rodikliai kaip tik yra aukščiausi mikrorajonuose, kur didžiausias ir RKI. Kauno atveju alkoholio prieinamumo ir viešo jo vartojimo rodiklis didžiausias centro mikrorajone, čia taip pat didžiausia respondento šeimos narių, draugų ir pažįstamų viktimizacinė patirtis. Koreliacinė analizė rodo RKI didėjimą augant alkoholio prieinamumo ir viešo jo vartojimo rodikliams. Tai papildė studijas, kurios nustatė alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo sąsajas su smurtu ir disfunkciniu elgesiu (Coleman, Tombs, Whyte 2005).

Apibendrinant šio tyrimo rezultatus galima teigti, kad, norint padidinti gyventojų saugumą, skirtingo tipo bendruomenių gyventojai turėtų rūpintis, kad liktų kuo mažiau neprižiūrimų erdvių, ypač sovietinių daugiabučių namų laiptinėse, tarp namų bei senajame darbininkiškame mikrorajone. Be to, planuojant miesto erdves, reikia atkreipti dėmesį, kad jos būtų „gynybiškai“ saugios, t. y. vengti viešų uždarų holų, neskaidrių erdvių. Vietos savivaldos lygmeniu vertėtų atsižvelgti į socialines išlaidas, susijusias su alkoholio vartojimu, ypač išduodant licencijas prekiauti alkoholiu bei vykdant prekybos priežiūrą. Reikėtų daugiau dėmesio skirti nusikalstamumo erdvių žemėlapiams, kuriuose būtų galima fiksuoti nusikalstamumo paplitimą mikrolygmeniu (tam tikrų gatvių, gal net namų). Tai padėtų efektyviau panaudoti policijos patrulių resursus, nes nustatyta, kad teritorijose, pasižyminčiose nusikalstamumu, policijos patruliavimas didina gyventojų saugumo jausmą (Dobryninas, Gaidys 2004).

IŠVADOS

1. Atlikta duomenų analizė leidžia teigti, kad, priešingai nei priemiestis, sovietinių daugiabučių ir senasis darbininkiškas mikrorajonai pasižymi didele viktimizacine patirtimi, nesaugia kaimynyste bei rizikos kaimynystę lemiančiais veiksniais.

2. Rizikos kaimynystės indeksas, kaip prievartinio, disfunkcinio elgesio išraiška, priklauso nuo alkoholio įsigijimo vietų tankumo ir laiko (galimybė įsigyti naktį) bei viešojo vartojimo. Rizikos kaimynystės indeksas didėja didėjant alkoholio prieinamumui ir atvirksčiai.

3. Vietos valdžia, seniūnijos ar mikrorajonų bendruomenės, siekdami didesnio gyventojų saugumo, galėtų mažinti nesaugias teritorijas: labiau jas apšviesti, tvarkyti, patruliuoti nesaugiausiose gatvėse. Savivaldybės, išduodamos licencijas ir prižiūrinčios prekybą alkoholiu, turėtų atsižvelgti į socialines išlaidas – padidėjusį nusikalstamumą ir kitą disfunkcinį elgesį, tokį kaip šiukšlinimas, triukšmas, viešo ir privataus turto gadinimas, prievarta šeimoje.

4. Kriminalinės viktimizacijos ir rizikos kaimynystės tyrimai turėtų būti plėtojami ne tik miesto, bet ir mažesnių administracinių vienetų, kaimynysčių lygiu.

Literatūra

1. Acus, A. 2011. „Nusikalstamumo raida Klaipėdoje 1990–2000 metais: kultūros ir nusižengimų santykis“, *Tiltai/Bridges/Brücken* 4: 13–28.
2. Acus, A.; Kraniauskas, L. 2012. „Sociokultūrinis nusikalstamumo raidos Klaipėdoje 2000–201 metais diskursas“, *Tiltai/Bridges/Brücken* 1(58).
3. Coleman, R.; Tombs, S.; Whyte, D. 2005. „Capital, Crime Control and Statecraft. Entrepreneurial City“, *Urban Studies* 42(13): 2511–2530.
4. Dobryninas, A.; Gaidys, V. 2004. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, JTVP.
5. Doran, B. J.; Lees, B. G. 2005. „Investigating the Spatiotemporal Links between Disorder, Crime, and the Fear of Crime“, *The Professional Geographer* 57(1): 1–12.
6. Eismontaitė, A.; Beconytė, B. 2011. „Nusikalstamumo augimo Lietuvoje prognozė įvertinant jo erdvinę sklaidą ir sąsają su registruotu nedarbu“, *Filosofija. Sociologija* 22(2): 236–245.
7. Groff, E. R.; Weisburd, D.; Yang, S.-M. 2010. „Is it Important to Examine Crime Trends at a Local “Micro” Level? A Longitudinal Analysis of Street to Street Variability in Crime Trajectories“, *Journal Quantitative Criminology* 26: 7–32.
8. Kelling, G. L.; Coles, C. M. 1997. *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in Our Communities*. New York: Touchstone.
9. Nakaya, T.; Yano, K. 2010. *Visualising Crime Clusters in a Space-time Cube: An Exploratory Data-analysis Approach Using Space-time Kernel Density Estimation and Scan Statistics*. Blackwell Publishing Ltd.
10. Newman, O. 1973. *Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design*. New York: Macmillan.
11. Pocienė, A. 2011. „Socialinė gerovė: socialiniai nusikaltimų veiksniai“, *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, red. G. Sakalauskas. Vilnius: Eugrimas, 280–287.
12. Skogan, Wesley G. 1990. *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. Los Angeles: University of California Press.
13. Weisburd, D.; Mazerolle, L. 2000. „Drug, Hot Spots and Crime“, *Police Quarterly* 3: 331–349.
14. Wilson, A. G. 2000. *Complex Spatial Systems: The Modelling Foundations of Urban and Regional Analysis*. New York: Pearson.
15. Wilson, J. Q.; Kelling, G. L. 1982. „The Police and Neighbourhood Safety: Broken Windows“, *The Atlantic Monthly* (March): 29–38.

ILONA TAMUTIENĖ

The criminal victimization and risk neighbourhood in different areas of Vilnius, Kaunas and Klaipėda Cities

Summary

The aim of this article is to analyze criminal victimization in different areas of major Lithuanian cities (Vilnius, Kaunas and Klaipėda) and to evaluate the link between the risk neighbourhood factors and the citizens' apprehension of risk in the near neighbourhood to become a victim. The quantitative survey was carried out. Area sampling was used to choose the respondents from the old town, the working class area, the area of Soviet construction and the suburban zone.

The data analysis makes it possible to conclude that the suburban areas of the cities are the defensive space. It is in this area that people can walk safely in the evening; also actual experience of victimization is at its lowest level. Risk neighbourhood index including variables of violence and disorder is also the lowest in the suburbs. Factors

influencing risk neighbourhood in the suburbs is also low. On the contrary, the Soviet blocks of flats and old working class residential areas are spaces that were more dangerous. Significant factors for the risk neighbourhood such as the number and density of alcohol purchasing points, as well as the density of public use of alcohol and the possibility to buy it after 10 p. m. in the Soviet blocks of flats and old working class residential areas are also high.

While continuing this investigation, more attention should be given to the analyses of the factors determining safety in such areas. Local authorities and communities should care about dangerous spaces, lighting them up and patrolling round for their residents' safety. Municipalities giving licences and supervising on alcohol trade should take into consideration the social expenditure, i. e. growing crime, littering, noise, damaging of public and private wealth, violence in families.

Key words: crime, victimization, different areas of the city, risk neighbourhood index